

Ασημένιο αγγείο της Πρωτοελλαδικής Εποχής από την Εύβοια (Αθήνα, Μουσείο Μπενάκη).

ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗ ΕΥΒΟΙΑ: ΤΑ ΘΡΑΥΣΜΑΤΑ ΕΝΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Η Προϊστορία είναι μια αρκετά σκοτεινή περίοδος για την Εύβοια και τη Σκύρο. Κάποιες προδρομικές ανασκαφές του Γυμνασιάρχη Χαλκίδας Γεώργιου Παπαβασιλείου¹ έφεραν στο φως την ύπαρξη πρωτοκυκλαδικών τάφων στη Μάνικα, κοντά στη Χαλκίδα, το κύριο τμήμα ενός προϊστορικού νεκροταφείου, που έκτοτε μελετήθηκε σε βάθος. Κάποιοι θολωτοί τάφοι μυκηναϊκής εποχής βρέθηκαν στη Μέση Εύβοια, σύμφωνα με μια γεωγραφική τριχοτόμηση του νησιού που αποδίδεται στον Schachermeyer² και η οποία διακρίνει τρεις ζώνες: τη Βόρεια, με κέντρα την Κήρινθο και την Ιστιαία, τη Μέση, με κέντρα την Κύμη, το Ληλάντιο πεδίο (μεταξύ Χαλκίδας και Ερέτριας) και το νεολιθικό συνοικισμό της Βάρκας (Ψαχνά), και τέλος τη Νότια Εύβοια, με κέντρα την ελώδη λεκάνη του Δύστου και την παραλιακή ζώνη της Καρύστου και των Στύρων.

Νίκος Ξένιος

Φιλολόγος

Ίχνη της Μέσης Παλαιολιθικής έχουν βρεθεί στο νησί (ανθρώπινοι σκελετοί). Στο Εκκίνημα βρίσκεται η έρευνα σε ό,τι αφορά την περίοδο της Μέσης Χαλκοκρατίας και της Νεολιθικής περιόδου. Όμως υπάρχει μια ιδιαιτελία στην περίπτωση της Ευβοίας, που καθιστά δύσκολη την ένταξή της στον Αιγαιωτικό χώρο (Κυκλαδικό πολιτισμό) ή, αντίστροφα, στον Μεσοελλαδικό χώρο και αυτή αποδίδεται στην κείνη θέση του νησιού ανάμεσα σε δύο αλληλοσυμπληρούμενα πλέγματα πολιτισμικών επιδράσεων, που έχει ως επακόλουθο τη σύνθεση ποικίλων χαρακτηριστικών. Ξέρουμε με βεβαιότητα πως η Μέση Χαλκοκρατία (Μέση Ελλαδική Φάση) θρήκε τους Ίωνες να εγκαθίστανται στον κυρίως κορμό της Ελλάδας, μια διαδικασία που κράτησε ως τον 17ο αι. π.Χ., όταν οι Αχαιοί, ορμώνοντες από τα Βαλκάνια, εξώθησαν τους Ίωνες στην Ευβοία. Κατά την Ύστερη Ελλαδική Εποχή (Όψιμη Χαλκοκρατία), που ξεκινά περίπου το 1580 π.Χ., τίθενται οι βάσεις για τη διαμόρφωση των μυκηναϊκών χαρακτηριστικών στην αρχαιολογική, την κεραμική, τα θραξικά έθιμα, και στην Ευβοία αντανακλώνται σε όλο τους το εύρος, με κατεύθυνση αντιπροσωπευτικά τους επιτεύγματα τα εξαιρετικά χρυσά και αργυρά αγγεία της συλλογής του Μουσείου Μπενάκη. Η Ευβοία λοιπόν μας παρέχει —και για το μέλλον μάς επιφυλάσσει— μια πλούσια κλίμακα αρχαιολογικών ενδείξεων

που μαρτυρούν για τη μακρινή αυτή φάση της ζωής της³. Όστρακα χειροποίητων αγγείων της αρχαιότερης νεολιθικής περιόδου βρέθηκαν στην Αδηψό, λίθινη «αξίνη» νεολιθικού τύπου και λεπίδες οφιανού της πρώιμης Χαλκοκρατίας στο Μαντούδι (αρχαία Κήρινθος⁴), ίχνη νεολιθικής κεραμικής στη Βάρκα (Ψαχνών), που περιλαμβάνουν υφίρμις, τεφρά με στίλβωση, ερυθρά τύπου Σέσκλου και αμαυρόχρωμα γραμμικά τύπου Διμηνίου, και όλα παραπέμπουν στη Θεσσαλική Προϊστορία.

Στη Μάνικα, το κυκλαδικό νεκροταφείο χρονολογήθηκε στην Πρώιμη Χαλκοκρατία από τον Γ. Παπαβασιλείου και αργότερα από τον Αδ. Σάμψων⁵. Αυτή η ανασκαφή εξελίχθηκε στο χρόνο ριχνοντας φως στη Νεολιθική και την πρώιμη πρωτοελλαδική φάση του νησιού. Ο μελετητής παρατήρησε ακμή την ΠΕ 2, με μια «κοινή» κεραμική τεχνοτροπία αντίστοιχη μ' εκείνη της Λέσβου, της Τήρουνας, της Αοίνης, των Ζυγουρίων, της Εύρτησης και της Θήβας (χρονολόγηση ανάμεσα στα 2900/2850 και στα 2450/2400 π.Χ.). Τέλος, παρατήρησε ομαλή μετάβαση στην Εποχή του Χαλκού, σε αντίθεση με τα σύγχρονα της ελλαδικά κέντρα, μια φάση γύρω στα 2450/2400 και τα 2330/2300 π.Χ., όταν άκμαζαν οι πολιτισμοί Λευκαντί Ι, Σύρου, Ραφήνα ΙΙ και Νέα Αρτάκη. Πάντως η Ευβοία φαίνεται πως διατήρησε συνεχή ζωή έξι συναπτων χιλιε-

τιών, αν κρίνει κανείς από την έρευνα του Lauffert στην Κακή Κεφαλή Χαλκίδας⁶ και από τα ευρήματα νεολιθικών συνουσιασμών εν εξελίξει, της Γλίφας (νότιου λιμανιού της Χαλκίδας, επί του νομού Βοιωτίας), του Λευκαντίου (Εσέρπολη) για την πρωτοελλαδική φάση⁷ (που ίσως ήταν ένα πρωτογεωμετρικό νεκροταφείο), από τα ευρήματα της περιόδου του Χαλκού στην Ερέτρια, την Αμάρυνθο (Βάθεια), το Κωτρώνι και τον Ερετρικό Όλυμπο, όπου οι Κουρουνώτες και Θεοχάρης ανακαλύψαν πλήθος μικρολιθικά εργαλεία. Τέλος, από τα κεραμικά λείψανα (όστρακα), τον οφιανού και τις επεκατάδες νεολιθικών σχηματισμών στο Αλιθέρι, στο Μυλάκι (αρχ. Πορθύδι), τη Λίμνη (αρχ. Δύστη)⁸ και την Κάρυστο, που θεσάζουν πως η Ευβοία υπήρξε σταθμός για τη διάδοση του Κυκλαδικού πολιτισμού της εποχής του Χαλκού. Τα ευρήματα της Κήρινθου, του Ρωσίου, της Μακρυκάπας, του Παλιόκαστρου, του Λαυβερίου, του Αυλώνιου, του Μαρμαρίου και των Ανδρονικών Κύμης μαρτυρούν επίσης πως το νησί αυτό στάθηκε αναπόσπαστο τμήμα του πολιτισμού της κυρίως ελλαδικής χώρας κατά την όψιμη Προϊστορία, δημιουργώντας έτσι τις προϋποθέσεις για την ακμή μεγάλων πολιτισμών, πολιτιστικών και ναυτικών κέντρων στην αρχαϊκή, την προκλασική και την κλασική περίοδο, όπως ήταν η Ερέτρια και η Χαλκίδα.

Βιβλιογραφία – Σημειώσεις

1. Παπαβασιλείου Γεώργιος, Περὶ τῆς ἐν Εὐβοίᾳ ἀρχαίων τάφων, Αθήνα, 1910.
2. Schachermeyer, R.E., XXII, 1954, Præhistorische Kulturen Griechenlands, 1926, και Die Aeltesten Kulturen Griechenlands, 1955, 174.
3. O Childe (The dawn of European Civilization, 6η έκδοση, 1957, 51κ.ε.ε.) είχε την άποψη πως ήταν αναπόσπαστο για την Ευβοία τμήμα της βόρειας ζώνης του ελλαδικού πολιτισμού. Επίσης T. Jacobsen, Prehistoric Euboea, 1964.
4. Annuario, 3, 1926-27, 273 κ. εξής.
5. Αδ. Σάμψων, 1981: Η Νεολιθική και ΠΕΙ στην Ευβοία. 1986 α: Νέα Αρχαιολογικά Σύνολα στη Μάνικα (Ανθρωπολογικά Αρχαιολογικά Χρονικά Ι, 1986, 133) και Μάνικα ΙΙ: Ο Πρωτοελλαδικός Οικισμός και το Νεκροταφείο, Εκδ. Δήμου Χαλκιδέων, Αθήνα, 1988.
- Επίσης, Kamburoglou, 1986: E. Kamburoglou, Ad. Sampson, H. Marukian, The Coastal Topography and Archaeology of Manika, an early

Cycladic Town in East Central Euboea, 25ο Συμπόσιο Αρχαιολογίας, Αθήνα.

6. E. Kirsten, στο A. Philippson, Die griechischen Landschaften, I, 2 (1951: 686), όπου σχολιάζοντας τα κεραμικά λείψανα της Έσχατης Νεολιθικής περιόδου. Επίσης, H. Sackett και άλλων, Prehistoric Euboea: Contributions towards a Survey, BSA 61 (1966).
7. Αρχαιολογική Εφημερίδα. 1945-47, Χρον. 1-9.
8. T. Wiegand, Athen. Mittel. 24, 1899, σ. 458, American Journal of Archaeology, 1914, 392, Archaeolog. Anz. 1922 (316) και 1934 (123) και Πρακτικά Αρχαιολογικής Εταιρείας, 1941-1944 (39).
9. Όλες τις παραπάνω πληροφορίες άντλησα από τα βιβλία Μάνικα Ι και Μάνικα ΙΙ του Αδ. Σάμψων και από το βιβλίο του Δ. Θεοχάρη, Εκ της Προϊστορίας της Ευβοίας και της Σκύρου, Αρχαίον Ευβοϊκών Μελετών 6 (1959), σελ. 279-328.
10. Ευχρηστώ θερμά την Εταιρεία Ευβοϊκών Σπουδών και την κα Σταϊκίδου για την ευγενή σύμπραξη.

Prehistoric Euboea: Fragments of a Civilization

N. Xenios

Prehistory is a quite dark period for Euboea and its neighbouring Skyros island. Surface finds have recorded the existence of human activity in the area of South Artaki already in the Paleolithic Age. The research concerning the Middle Bronze and Neolithic Age has recently started.

However, we should emphasize that a specific characteristic of Euboea does not facilitate its assignment either to the Aegean (Cycladic civilization) or the Meso-Helladic sphere: this «feature» is the position of the island between two systems of cultural influence completing one another that results to a broad synthesis of various characteristics in every sector of the island's life.

